

ISSN: 2181-9416



# ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА \* LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ



CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ  
БИБЛИОТЕКА  
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416  
Doi Journal 10.26739/2181-9416

# ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

## ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

## LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 2



TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.  
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

|  |    |
|--|----|
| <b>1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич</b><br>МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ .....   | 8  |
| <b>2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li</b><br>JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH:<br>QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL ..... | 13 |

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.  
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

|  |    |
|--|----|
| <b>3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna</b><br>MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY<br>INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: HORIJIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....                                    | 18 |
| <b>4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли</b><br>КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....  | 27 |
| <b>5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович</b><br>АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА<br>РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ .....  | 34 |
| <b>6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна</b><br>ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО<br>ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО .....  | 40 |
| <b>7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна</b><br>ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН<br>ФЙДАЛАНИШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ<br>МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ..... | 45 |

**МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ**

|  |    |
|--|----|
| <b>8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович</b><br>МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА<br>УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ .....  | 51 |
| <b>9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович</b><br>ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА<br>ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР ..... | 58 |
| <b>10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла</b><br>ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ .....  | 64 |

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.  
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

|   |    |
|---|----|
| <b>11. САФАРОВ Тахиржон Баходирович</b><br>ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЪЛАРНИНГ ЮРИДИК<br>ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЪЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА..... | 71 |
|---|----|

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.  
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

|  |     |
|--|-----|
| <b>12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович,<br/>ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович</b><br>ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ<br>РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН..... | 76  |
| <b>13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович</b><br>ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ<br>ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....  | 84  |
| <b>14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли</b><br>ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ”<br>ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР .....                             | 90  |
| <b>15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович</b><br>ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА<br>ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....   | 98  |
| <b>16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи</b><br>НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ<br>ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ .....   | 103 |

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,  
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

|   |     |
|---|-----|
| <b>17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли</b><br>ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ:<br>НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР ..... | 111 |
|---|-----|

**ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ**

|  |     |
|--|-----|
| <b>18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон</b><br>ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ<br>COVID-19 .....                                | 119 |
| <b>19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович</b><br>ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА<br>ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ ..... | 132 |

**ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ**

|  |     |
|--|-----|
| <b>20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирожиддинович</b><br>ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ<br>ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА..... | 138 |
|--|-----|

**ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА**

|   |     |
|---|-----|
| <b>21. SOGA Manabu</b><br>DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW<br>WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT .....    | 145 |
| <b>22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ</b><br>ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ..... | 157 |

# ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

**ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович**

Тошкент давлат юридик университети “Фуқаролик ҳуқуқи”  
кафедраси профессори в.б., юридик фанлар номзоди  
E-mail: jahongir.civilist@mail.ru

## АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

**For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): ЮЛДАШЕВ Ж.И.** Акциядорлик-ҳуқуқий муносабатларнинг ўзига хос хусусиятлари ва ривожлантириш истиқболлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023) Б. 34-39.



6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-5>

### АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада акциядорлик-ҳуқуқий муносабатлар ва уларни корпоратив ҳуқуқий муносабатлар тизимида тутган ўрни, моҳияти, хусусиятлари ва ривожланиш истиқболлари бўйича фикр-мулоҳазалар тадқиқ этилди. Унда акциядорлик, шунингдек корпоратив бошқарув қоидаларини шакллантиришда исломий қадриятларга асосланган муқобил услубларни қўллаш имкониятини яратиш таклиф этилди ва бунда акциядорлик бизнесини юритишда ҳалоллик категориясини жорий этиш масаласи таҳлил қилинди. Шунингдек, акциядорлик ҳуқуқий муносабатлар доирасини белгилашда замонавий ахборот технологияларини жорий этиш ва пировард мақсадда оқилona бошқарув концепциясини яратиш таклиф қилинди. Ҳуқуқшунос кадрларни тайёрловчи олий ўқув юртларида “акциядорлик ҳуқуқи” фанини жорий этиш ва шу соҳа бўйича тор мутахассисликка эга бўлган ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини йўлга қўйиш масаласи кўриб чиқилди. Таҳлиллар давомида акциядорлик-ҳуқуқий муносабат предмети доирасини бизнес фаолиятини ривожлантириш ва корхона инвестициявий жозибadorлигини ошириш мақсадида акция ва бошқа қимматли қоғозларини реализация қилиш орқали аҳоли қўлидаги бўш капитални бир жойга йиғиш ҳамда улардан самарали фойдаланиш, акциядорларнинг чекланган жавобгарлиги, мураккаб корпоратив бошқарув элементларини ўзида мужассам этган ҳолда йирик бизнесни амалга ошириш имконияти билан боғлаш зарурлиги таклиф қилинди.

**Калит сўзлар:** акциядорлик-ҳуқуқий муносабат, корпоратив бошқарув, акциядорлик ҳуқуқи, корпоратив бошқарув концепцияси, ҳалоллик категорияси, акциядорлик ҳуқуқи.

**ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович**

И.о. профессора кафедры Гражданского права  
Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук  
E-mail: jahongir.civilist@mail.ru

## ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АКЦИОНЕРНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

### АННОТАЦИЯ

В данной статье изучены взгляды акционерно-правовых отношений и их роль в системе корпоративных правоотношений, их сущность, особенности и перспективы развития. В

нем было предложено создать возможность использования альтернативных методов, основанных на исламских ценностях, при формировании долевого участия, а также правил корпоративного управления, а также проанализирован вопрос о введении категории халяль при ведении долевого участия. Также, было предложено внедрить современные информационные технологии в определение сферы правоотношений акционеров и создать рациональную концепцию управления по конечной цели. Рассмотрен вопрос о введении предмета «акционерное право» в высших учебных заведениях, готовящих юридические кадры, и создании системы подготовки юридических кадров с узкой специальностью в этой сфере. В ходе анализа область действия предмета акционерно-правовых отношений была сосредоточена на сборе свободных капиталов на руках у населения и их эффективном использовании путем продажи акций и иных ценных бумаг в целях развития предпринимательской деятельности и повышения инвестиционной привлекательности предприятия, включающая в себя элементы ограниченной ответственности акционеров и комплексное корпоративное управление, предлагается связать с возможностью ведения бизнеса.

**Ключевые слова:** акционерно-правовые отношения, корпоративное управление, акционерное право, концепция корпоративного управления, категория халяль, акционерное право.

**YULDASHEV Jahongir**

Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law  
E-mail: jahongir.civilist@mail.ru

## FEATURES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF JOINT-STOCK LEGAL RELATIONS

### ANNOTATION

In this article, opinions on shareholding-legal relations and their role in the system of corporate legal relations, their essence, characteristics and prospects for development are studied. In it, it is proposed to create the possibility of using alternative methods based on Islamic values in the formation of shareholding, as well as corporate management rules, and the issue of introducing the category of halal in conducting shareholding business was analyzed. It is also proposed to introduce modern information technologies in determining the scope of legal relations of the shareholding and to create a rational management concept for the ultimate goal. The issue of introducing the subject of "shareholding law" in higher educational institutions training legal personnel and establishing a system of training legal personnel with a narrow specialty in this field was considered. During the analysis, the scope of the subject of shareholding-legal relations was focused on the collection of free capital in the hands of the population and their effective use by selling shares and other securities in order to develop business activities and increase the investment attractiveness of the enterprise, incorporating the elements of limited liability of shareholders and complex corporate management. It is suggested that it should be connected with the possibility of doing business.

**Keywords:** joint-stock legal relations, corporate governance, joint-stock law, concept of corporate governance, halal category, joint-stock law.

Мамлакатимизда иқтисодий соҳани янада хусусийлаштириш, мулкдорлар синфини кенгайтириш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда. Иқтисодиётда акциядорлик жамиятларининг улушлари юқори эканлигини инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномасида юртдошларимиз орасида юз минглаб мулкдорлар, акциядорлар пайдо бўлиши лозимлигига алоҳида эътибор қаратдилар [1].

Миллий ҳуқуқшуносликда акциядорлик-ҳуқуқий муносабат ва корпоратив-ҳуқуқий муносабат тушунчалари бўйича турлича фикр-мулоҳазалар мавжуд. Юқоридаги таклиф бу мунозараларга ечим бериши шубҳасиз.

Аслида ижтимоий муносабатларнинг турлари ва доираси чексиз. Замон ва макон, глобаллашув ва айниқса бугунги кунда рақамлаштириш ва интеграциялашувни жадаллашувни

натижасида янгидан-янги ҳуқуқий муносабатлар юзага келмоқда ва бу ўз-ўзидан ҳуқуқий тартибга солиш кўламини кенгайтиришига сабаб бўлмоқда. Ҳ.Раҳмонқуловнинг фикрича бирор бир турдаги муносабат ҳуқуқий муносабатлар характериға эға бўлишлари учун улар одамларнинг онги ва эрк-иродаси таъсиридан ўтган бўлиши керак [2, Б.60].

Зеро классик фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлар туркуми ташкилий-ҳуқуқий муносабатлар доирасида кенгайтирилди [3, Б.25, 4, Б.48-49]. Бугунги кунга келиб эса, виртуал маконда ҳуқуқий муносабатлар табора авж олмақда ва бу ўз-ўзидан янгидан янги ҳуқуқий муносабатларни шаклланишиға сабаб бўлади. Демак фикримизча хусусий-ҳуқуқий муносабат доираси “ёпиқ” эмас. У замон ва маконға мос равишда доимо янги муносабатларни ўз ичига қамраб олиши мумкин, бундан акциядорлик ҳуқуқи ҳам мустасно эмас.

Айнан корпоратив ҳуқуқий муносабат ва акциядорлик-ҳуқуқий муносабатларнинг ўзига хос хусусиятларини тушуниш учун уларнинг моҳиятини англаб олиш зарур. Адабиётларда корпоратив муносабатларнинг табиати тўғрисида қарама-қарши фикрлар мавжуд. Кўплаб адабиётларда акциядорлик ҳуқуқи ва корпоратив ҳуқуқ масалаларига умумий тушунтириш берилган бўлса, бир қатор муаллифлар корпоратив муносабатларни ҳам фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларға тааллуқли деб ҳисоблайдилар [5, Б.392; 6, Б.81;7, Б.58].

Айримлар эса корпоратив муносабатларни фуқаролик ҳуқуқий муносабатлар доирасига киритиш баҳсли эканлигини таъкидлайдилар [8, Б.395-398]. Т.В.Кашанина акциядорлик жамиятида ҳосил бўладиган муносабатларни аралаш характерға эға деб ҳисоблайди [9, Б.419]. Бу каби илмий тортишувлар бошқа муаллифлар асарларида ҳам кенг ўрин эгаллаган [10, Б.187; 11, Б.29].

Корпоратив фаолият фуқаролик ва пировард натижада хусусий ҳуқуққа тегишлидир. Фуқаролик ҳуқуқининг кичик тармоғи сифатида корпоратив ҳуқуққа тартибға солишнинг хусусий-ҳуқуқий усуллари хос [12, Б.13]. Айнан корпоратив ҳуқуқ мустақил тармоқ бўлмай, у хусусий ҳуқуқ доирасида мавжудлиги бошқа адабиётларда ҳам учрайди [13, Б.53].

В.Топилдиев корпоратив муносабатларға кенг ва тор маънода тушунча беради. Тор маънода корпоратив ҳуқуқий муносабатлар - корпорация аъзоларининг умумий йиғилишида иштироки орқали бошқарувда иштирок этишлари, иштирокчиларнинг корпорация фаолиятини назорат қилишлари ва унинг фаолияти тўғрисида ахборот олишлари сабабли вужудға келади. Кенгроқ маънодаги корпоратив муносабатлар деганда, корпоратив фаолиятни амалға ошириш туфайли вужудға келадиган, яъни корпорация ичида пайдо бўладиган ҳамда корпорациянинг иштироки (фаолияти) билан боғлиқ бўлган ташқи муносабатлар тушунилади [6, Б.81].

Айрим муаллифлар фикрича корпоратив муносабатлар ўз асосида шахсларнинг умумий мақсадға эришишға қаратилган уюшма – бирлашма, ҳамкорлик, биргаликдаги фаолияти ҳисобланади ва бу муносабатлар нисбий тус касб этади, бироқ улар фуқаролик ҳуқуқининг аънанавий институтлари нормаларига мос келмаслиги мумкин [14, Б.80-99]. Е.М.Полухин корпоратив муносабатларни фақат муайян ташкилот иштирокчилари ўртасида вужудға келиши билан изоҳлайди [15, Б.158].

Айрим тадқиқотчилар акциядорлик жамияти фаолияти билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган ҳуқуқий муносабатларнинг алоҳида тури-акциядорлик ҳуқуқий муносабатларни корпоратив-ҳуқуқий муносабатнинг бир тури деб ҳисоблайдилар [16, Б.14; 17, Б.125]. И.Шабунова унинг тушунчасини корпорация атамаси билан узвий боғлиқликда кўради [18, Б.40-49].

Н.Козлова эса ҳар қандай юридик шахс ва унинг асосчиси ўртасидаги муносабатларни корпоратив деб ҳисоблайди [19, Б.253]. Баъзи тадқиқотларда корпоратив муносабатларнинг моҳиятини мулкый бўлмаган [20, Б.13], айримларида эса мулкый ва номулкий ҳуқуқларға боғлашади [7, Б.58].

Назаримизда бу каби илмий тортишувлар акциядорлик ҳуқуқи ва корпоратив ҳуқуқий муносабатларни ташкилий ҳуқуқий муносабат сифатида фуқаролик ҳуқуқи доирасида қамраб олиш билан боғлиқ. Лекин акциядорлик ҳуқуқи ўзининг айрим хусусиятлари, оммавий характердаги муносабатларни ҳам маълум даражада қамраб олган. Шу сабабли уни соф фуқаролик-ҳуқуқий муносабат доирасига киритиш баҳсли.

Акциядорлик-ҳуқуқий муносабат ўзида фуқаролик ҳуқуқий муносабатларнинг барча элементларини (мулкый, шахсий номулкий, мутлоқ ва нисбий, мажбурият ҳамда афзаллик (имтиёзли)) қамраб олади, лекин унда оммавий-ҳуқуқий муносабат унсурлари ҳам мавжуд, шу сабабли уни мураккаб ташкилий-ҳуқуқий муносабат сифатида эътироф этиш мақсадға

мувофиқ. Корпорация иштирокчиларининг эрк-иродаси асосан моддий неъматларни қўлга киритиш (товар-пул, даромад (дивидент ва бошқа мукофот пулларини олиш), фирманинг ўзидан бегоналаштирилмайдиган (шахсий номулкий) ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг дахлсизлигини сақлаш, ғайриҳуқуқий хатти-ҳаракатлардан ўзларини тийиш ва бошқаларнинг бу каби ҳаракатларидан муҳофазаланиш, энг асосийси маъмурий бўйсуннишга асосланмаган иқтисодий ва ижтимоий алоқалар таъсирида бўлади.

Бу муносабат муайян доирадаги субъектлар (таъсисчилар, бошқарувчилар, қимматли қоғоз эгалари, корпорацияга алоқадор учинчи шахслар)нинг ўзаро ишончлари асосида юзага келади ҳамда уларнинг ўзаро ҳуқуқий алоқалари тенгликка асосланади.

Акциядорлик-ҳуқуқий муносабат ва корпоратив-ҳуқуқий муносабат бу бир тушунча эмас. Корпоратив ҳуқуқ фуқаролик ҳуқуқининг бир тармоғи бўлгани сингари, акциядорлик ҳуқуқи ҳам корпоратив ҳуқуқнинг бир тармоғи ҳисобланади. Корпоратив ва акциядорлик-ҳуқуқий муносабатлар айро тушунча эканлиги субъектлари доираси, мулкӣ ҳуқуқлари қамрови, қонунчилиги, ташкилий-ҳуқуқий моҳиятининг хусусиятида намоён бўлади. Корпоратив-ҳуқуқий муносабат субъектлари асосан хўжалик жамиятлари ва ширкатларини, ишлаб чиқариш кооперативлари, корпорация бирлашмаларидан иборат.

Акциядорлик-ҳуқуқий муносабат субъекти эса асосан акциядорлик жамиятлари фаолияти ва унинг моҳиятини ифодаловчи белгилар билан узвий боғлиқ. АЖнинг моҳияти бевосита унинг туб ўзига хослиги, ҳуқуқий табиати билан ифодаланади. Акциядорлик жамиятларининг моҳиятини очиб беришда турли қарашлар мавжуд. Жумладан, Ҳ.Раҳмонқулов ва С.Гулямов акциядорлик ишининг моҳияти олинган даромадни қайта инвестиция қилиш орқали ишлаб чиқаришнинг ривожланишини тезлаштириш мақсадида инвесторлар (акциядорлар)нинг воситаларини жалб этишдан иборат деб ҳисоблайдилар [12, Б.103]. Т.В.Кашанинанинг фикрича, акциядорлик жамиятининг моҳиятини акциядорлик жамияти иштирокчи (акциядор)лари қўшган ҳиссалари қимматли қоғоз - акцияларда ифодаланиши, устав фондини акцияларга бўлинганлиги, иштирокчилар жавобгарлигининг чекланганлиги, йирик капиталга ихтисослашган бошқарувнинг мавжудлиги, фаолиятнинг назорат қилиниши ташкил этади [9, Б.185-187].

Е.Богатыннинг назарида, унинг моҳиятини капитал бирлашмаси эканлиги, капитални аниқ ҳиссалар-акцияларга тақсимланиши, акцияларни ҳар қандай шахсларга эркин сотилиши, акциядорларни жамият мажбуриятлари бўйича жавоб бермаслиги, акция миқдорида жавобгарликнинг мавжудлиги, уставли савдо ширкати эканлиги ташкил этади [21, Б.76].

Дастлаб акциядорларнинг ўзаро ёки акциядор ва жамият ўртасидаги муносабат билан акциядорлик-ҳуқуқий муносабатни англашга бўлган уринишлар учраб турган [22, Б.201]. Лекин бу каби қарашлар ўзини оқламади. Чунки акциядорлик-ҳуқуқий муносабат иштирокчилари доирасини фақатгина акциядор, акциядорлик жамиятининг ўзи ва корпоратив бошқарувчилар билан чеклаш хатодир.

Биргина акциядорлик-ҳуқуқий муносабатда акциядорлар ва уларнинг бирлашмалари, кузатув кенгаши, жамоавий ижро органи, менежер, ташқи бошқарувчи, директор, шунингдек АЖни бошқаришда бевосита иштирок этмасида, лекин корпоратив бошқарувга бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатадиган ички ва ташқи аудит, тафтиш, миноритар акциядорлари қўмитаси, аффилиланган шахслар, корпоратив маслаҳатчи, қимматли қоғозлар бозорининг профессионал иштирокчилари манфаатлари тўқнашади. Улар ҳар бирининг ҳуқуқий мақоми, жамият билан боғлиқ ҳуқуқ ва мажбуриятлари шунингдек, барчасининг фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишда норматив ва ички ҳужжатлар қабул қилиш муҳим аҳамият касб этади. Буларнинг барчасини биргина “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонун билан тартибга солиш имконсиз. Шу сабабли айрим компаниялар умумтамомийлар асосида ўз корпоратив бошқарув кодексларини, этика кодексларини (Масалан, Узагросервис АЖ Корпоратив бошқарув кодекси, “Farg‘onaazot” Корпоратив бошқарув кодекси, «Imkon Finans mikrocredit» АЖ Корпоратив этика кодекси, «Biokimyo» АЖ Корпоратив этика кодекси в.ҳ.к.) қабул қилишади. Мазкур корпоратив бошқарув кодекслари АЖлар фаолияти самарадорлигини ошириш ва корпоратив бошқарув тизимини такомиллаштириш, ҳалол ва ошкора бизнес юритиш мақсадида ишлаб чиқилади.

Фикримизча акциядорлик ҳуқуқий муносабат предмети доирасини белгилашда, бошқа корпоратив ҳуқуқ субъектларидан фарқли равишда бизнес фаолиятини ривожлантириш ва корхона инвестициявий жозибаторлигини ошириш мақсадида акция ва бошқа қимматли қоғозларини реализация қилиш орқали аҳоли қўлидаги бўш капитални бир жойга йиғиш ҳамда улардан самарали фойдаланиш, акциядорларнинг чекланган жавобгарлиги, мураккаб



корпоратив бошқарув элементларини ўзида мужассам этган ҳолда йирик бизнесни амалга ошириш имкониятига эгаллиги кабилар очиб беради.

Бугунги кунда аҳоли орасида исломий қадриятларга бўлган муносабат ортиб бормоқда. Бу банк омонатлари ва кредитларга эҳтиёткорона муносабатда бўлиш, оила муносабатлар, аксарият ҳолларда бизнесни исломий қоидалар асосида ташкил этишда яққол намоён бўлмоқда. Фикримизча ушбу омил ҳам акциядорлик-ҳуқуқий муносабатларни, шунингдек корпоратив бошқарув қоидаларини шакллантиришда эътиборга олиниши зарур. Яъни акциядорлик муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишда исломий қадриятларга асосланган муқобил услубларни ҳам қўллаш мақсадга мувофиқ. Бу аксарият фуқароларда акциядорлик жамиятларига бўлган муносабатни тубдан ўзгартириш имконини беради. Зеро кўплаб банк ва суғурта ташкилотлари айнан акциядорлик кўринишида фаолият юритаётганлиги ҳам бу борадаги қарашларимизни қайта кўриб чиқишни тақозо этади. Айнан шу ҳолат мулкдорлар-бўлажак акциядорларнинг ички минталитети ва қонун талаби ўртасидаги зиддиятларга барҳам берилади. Бу акциядорлик бизнесини юритишда ҳалоллик категориясини қўллаш билан боғлиқ. Бунга Фуқаролик кодексининг 6-моддаси ҳам имкон беради.

Бундан ташқари акциядорлик-ҳуқуқий муносабатлар доирасини белгилашда замонавий ахборот технологияларини жорий этиш, корпоратив муносабатга манфаатлар тўқнашувини олдини олиш, манфаатлар тўқнашувида инсон омилини чеклаш, соҳани рақамлаштириш, сунъий интелектни жорий этиш, мулоқот ва ахборот олишнинг тез, самарали имкониятларидан фойдаланиш жуда муҳимдир. Бу инновацион корпоратив бошқарув элементларини шакллантириш, корпоратив низоларни олдини олиш, инсон капитали ҳамда муваффақиятли бошқарув стандартларидан унумли фойдаланишга хизмат қилади ва охир оқибат оқилона бошқарув концепцияларини яратишга олиб келади.

Акциядорлик-ҳуқуқий муносабатлар мураккаб характерга эга бўлиб, у бир неча ҳуқуқий муносабат элементларини қамраб олади. Зеро акциядорлик жамиятлари билан боғлиқ муносабатлар фуқаролик, бизнес (хўжалик), корпоратив, молия, солиқ, меҳнат ҳуқуқи билан бир қаторда, бугунги кунда айрим юридик олий ўқув юртлари ўқув режаларига киритилган корпоратив бошқарув, банкротлик ҳуқуқи, суғурта ҳуқуқи, электрон тижорат ҳуқуқи, ҳалқаро инвестиция ҳуқуқи, қимматли қоғозлар ҳуқуқи, кибер ҳуқуқ, каби кўплаб фанлар предметлари доирасида ҳам ўрганилмоқда.

Ўтган давр мобайнида ҳуқуқшунос кадрлар тайёрловчи маҳаллий олий ўқув юртларида акциядорлик-ҳуқуқий муносабатлар билан боғлиқ масалалар турли ҳуқуқ соҳаларида тарқоқ ҳолда ўқитилиб келинган. Гарчи акциядорлик жамиятларининг республикамиз иқтисодиётидаги ўрни беқиёс, ҳуқуқий-тартибга солиш манбалари мураккаб, улар билан боғлиқ кўплаб илмий тадқиқотлар амалга оширилган бўлсада, акциядорлик-ҳуқуқий муносабатларни комплекс ўрганиш, танлов фан сифатида бўлса ҳам жорий этиш масаласига етарлича эътибор қаратилмаган. Акциядорлик жамиятлари мамлакат иқтисодиётидаги асосий усқуртмалардан бири эканлиги ҳамда объектив иқтисод талабидан келиб чиқишини инобатга олиб, айнан шу соҳа бўйича тор мутахассисликка эга бўлган ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини йўлга қўйиш борасида амалий қадамларни қўйиш вақти келди.

Кўплаб давлатларда акциядорлик ҳуқуқи билан боғлиқ яҳлит адабиётлар чоп этилмоқда ва уларда акциядорлик-ҳуқуқий муносабатларни комплекс ўрганишга бўлган уринишлар мавжуд [23], [24]. Зеро бугунги кунда айнан акциядорлик жамиятлари фаолияти билан боғлиқ республикамизда кўплаб илмий тадқиқотлар амалга оширилганлиги, ҳуқуқшунослик соҳасида бу борада профессор С.Гулямов мактаби шаклланганлигини инобатга олиб, алоҳида “акциядорлик ҳуқуқи” фанини ўқув режасига киритиш мақсадга мувофиқ.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, фикримизча мамлакатимизда акциядорлик жамиятларини янада ривожлантириш ва бу борада мулкдорлар қатламини кенгайтириш мақсадида:

- акциядорлик-ҳуқуқий муносабатларни, шунингдек корпоратив бошқарув қоидаларини шакллантиришда исломий қадриятларга асосланган муқобил услубларни ҳам қўллаш имкониятини яратиш лозим. Шунингдек, мулкдорлар-бўлажак акциядорларнинг ички минталитети ва қонун талаби уйғунлигини таъминлаш мақсадида акциядорлик бизнесини юритишда ҳалоллик категориясини қўллашга эътибор бериш керак;

- Акциядорлик ҳуқуқий муносабатлар доирасини белгилашда замонавий ахборот технологияларини жорий этиш, корпоратив муносабатга манфаатлар тўқнашувини олдини оладиган, инсон омилини қисқартирувчи рақамлаштириш, мулоқот ва ахборот олишнинг тез, самарали имкониятларидан фойдаланган ҳолда оқилона бошқарув концепцияларини яратиш

мақсадга мувофиқ. Зеро бу барқарор, ҳалқаро корпоратив бошқарув стандартларидан унумли фойдаланиш, замонавий рақамли алгоритмларни шу жумладан сунъий интеллектни босқичма-босқич жорий этиш ва уни қўллашни рағбатлантириш имконини беради;

- акциядорлик-ҳуқуқий муносабат предмети доирасини бизнес фаолиятини ривожлантириш ва корхона инвестициявий жозибadorлигини ошириш мақсадида акция ва бошқа қимматли қoғoзларини реализация қилиш орқали аҳоли қўлидаги бўш капитални бир жойга йиғиш ҳамда улардан самарали фойдаланиш, акциядорларнинг чекланган жавобгарлиги, мураккаб корпоратив бошқарув элиментларини ўзида мужассам этган ҳолда йирик бизнесни амалга ошириш имконияти билан боғлаш мақсадга мувофиқ;

- ҳуқуқшунос кадрларни тайёрловчи олий ўқув юртларида “акциядорлик ҳуқуқи” фанини жорий этиш ва айнан шу соҳа бўйича тор мутахассисликка эга бўлган ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ.

### Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси 20.12.2022 // URL: [https://uza.uz/uz/posts/uzbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-oliy-mazhlis-va-uzbekiston-xalqiga-murozhaatnomasi\\_437285](https://uza.uz/uz/posts/uzbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-oliy-mazhlis-va-uzbekiston-xalqiga-murozhaatnomasi_437285).

2. Раҳмонқулов Ҳ.Р. Фуқаролик ҳуқуқи муаммолари. 1-қисм. Дарслик.-Т.: ТДЮИ. 2010. -60 б.

3. Раҳмонқулов Ҳ.Р. Фуқаролик ҳуқуқининг предмети, методи ва тамойиллари. –Т.: ТДЮИ. 2003.

4. Окюлов О. Современные концепции о предмете гражданского права и проблемы либерализации системы права // Материалы международного симпозиума традиционное право Узбекистана и Японии проблемы совершенствования законодательства. -Т.: 2002.

5. Гулямов С. Правовые проблемы корпоративного управления: теория и практика. -Т.:ТГЮИ. 2004. -392 с.

6. Топилдиев В. Ташкилий муносабатни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиш. Ю.ф.д.дисс. -Т.: 2021.-81 б.

7. Пахомова Н. Основы теории корпоративных отношений: Правовой аспект. -Екатеринбург: Налоги и финансовое право, 2004.

8. Каминка А. Очерки торгового права. -М.: Центр ЮрИнфоР, 2002.

9. Кашанина Т.В. Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ): Учебник для вузов. -М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. -419 с.

10. Предпринимательское право Российской Федерации. -М.: Юристъ, 2003. -187 с.

11. Гражданское право: Учебник: Т. 1. Отв. ред. Е.А. Суханов. -М.: Бек, 2003.

12. Раҳмонқулов Ҳ. Гулямов С. Корпоратив ҳуқуқ. -Т.: ТДЮИ. 2007.

13. Зокиров И. Фуқаролик ҳуқуқи. -Т.: ТДЮИ. 2009.

14. Тягай Е.Д. Корпоративные отношения как предмет гражданско-правового регулирования: оценка первых этапов реформы гражданского законодательства // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). 2015. – № 10. – С. 80 – 99. // URL: <http://lawlibrary.ru/article2362037.html>

15. Полухин Е.М. Корпоративные отношения как элемент правовой системы Российской Федерации // Вестник Университета. 2014. № 5.

16. Ломакин Д. Акционерное правоотношение. -М.: Спарк, 1997.

17. Белов В., Пестерева Е. Хозяйственные общества. -М.: Центр ЮрИнфоР, 2002. -125 с.

18. Шабунова И. Корпоративные отношения как предмет гражданского права // Журнал российского права. 2004. N 2. <https://jrpnorma.ru/articles/article-1974.pdf?1675887063>

19. Козлова Н.В. Понятие и сущность юридического лица: очерк истории и теории. -М.: Статут, 2003.

20. Степанов П. Корпоративные отношения в коммерческих организациях как составная часть предмета гражданского права: Автореф. Дис. К.ю.н. - М., 1999.

21. Богатых Е. Гражданское и торговое право. -М.: Контракт, 2000.

22. Кавелин К. Права и обязанности по имуществам и обязательствам // Избранные произведения по гражданскому праву. М.: Центр ЮрИнфоР, 2003. -201 с.

23. Фомичева, Н. В. Акционерное право: учебник и практикум для вузов / Н. В. Фомичева. — Москва: Издательство Юрайт, 2023. — 191 с.

24. Долинская В.В. Акционерное право. Учебник Отв. ред.: Кабалкин А.Ю. -М.: Юрид.лит. 1997. 352 с.